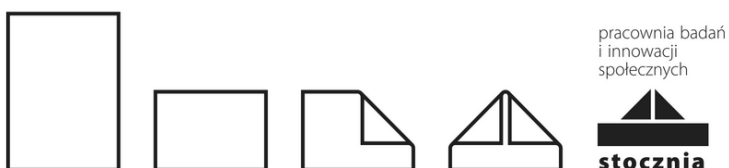

Стандарти процесів партиципаторного бюджетування у Польщі

Стандарти процесів партиципаторного бюджетування у Польщі

Видавець: Фондація Лабораторія суспільних досліджень та інновацій «Сточня» www.stocznia.org.pl

Видання друге, виправлене

Редагування та коректура: Ева Сежиско

Графічний дизайн, верстка: Студія Котбури, www.kotbury.pl

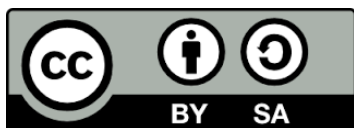
ISBN: 978-83-62590-18-6

Варшава 2015

Публікація побачила світ завдяки підтримці Фонду ім. Ст. Баторія в рамках програми «Демократія в дії». Публікація вийшла друком в рамках проекту «Лабораторія партиципаторного бюджету», співфінансування якого здійснювалось Фондом Європейського економічного простору в рамках програми «Громадяни для Демократії»

Публікація доступна за ліцензією Creative Commons авторського права 3.0 Польща

Надруковано у рамках Проекту «Публічні бюджети від А до Я: Інформування, активізація та залучення громадянського суспільства», який реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу та Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджується Федерацією канадських муніципалітетів та фінансується Міністерством міжнародних справ Канади

Зміст

1. Контекст створення даного документу і його автори	4
2. Основні положення документу	5
3. Основна ідея та цілі партиципаторного бюджетування	6
4. Етапи процесу партиципаторного бюджету.....	8
4.1. Підготовка процесу («нульова фаза»).....	9
4.2. Розробка основних положень та принципів щодо перебігу процесу партиципаторного бюджетування.....	11
4.3. Інформаційно-освітня кампанія	12
4.4. Підготовка і подання проектів	13
4.5. Обговорення проектів	15
4.6. Перевірка проектів.....	16
4.7. Вибір проектів для подальшої реалізації.....	17
4.8. Моніторинг	18
4.9. Оцінка процесу.....	20
5. Інші рекомендації, які стосуються процесу партиципаторного бюджетування	21
6. Найважливіші виклики процесів партиципаторного бюджетування.....	22
7. Корисні публікації та посилання.....	23

1. Контекст створення даного документу і його автори

Даний документ являє собою підсумок 4 зустрічей, учасниками яких були люди, безпосередньо залучені в процеси партиципаторного бюджетування в різних містах Польщі. Ініціатором проведення зустрічей і підготовки даного видання виступила Лабораторія соціальних досліджень та інновацій «Сточня» (2013 р.)

В зустрічах взяли участь:

Marcin Bazylak, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej

Oktawiusz Chrzanowski, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych (Warszawa)

Grażyna Czajkowska, Rada Miasta Sopotu

Piotr Drygała, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej

Przemek Dziewitek, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Kapitału Społecznego Pracownia Obywatelska (Kraków)

Robert Gawłowski, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji

Krzysztof Jakubowski, Fundacja Wolności (Lublin)

Wojciech Kęłowski, Vrije Universiteit Brussel

Anna Kordasiewicz, Fundacja Pole Dialogu (Warszawa)

Dariusz Kraszewski, Fundacja im. Stefana Batorego, Akcja Masz Głos, Masz Wybór (Warszawa)

Borys Martela, Świetlica Krytyki Politycznej w Łodzi

Anna Petroff-Skiba, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy

Magdalena Pieczyńska, Fundacja im. Stefana Batorego, Akcja „Masz Głos, Masz Wybór” (Warszawa)

Justyna Piwko, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy

Mateusz Płoskonka, Urząd Miasta Krakowa

Łukasz Prykowski, Urząd Miasta Łodzi

Olga Skarżyńska, Fundacja im. Stefana Batorego, Akcja „Masz Głos, Masz Wybór” (Warszawa)

Ewa Stokłuska, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” (Warszawa)

Zofia Komorowska, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” (Warszawa)

Łukasz Waszak, Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS (Łódź)

Kuba Wygnański, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”

Консультації та зауваження до тексту:

Marcin Gerwin, Sopocka Inicjatywa Rozwojowa

Зустрічі та їх підсумок були проведені при підтримці Фонду ім. Ст. Баторія в рамках Програми «Демократія в дії».

2. Основні положення документу

Цей документ був підготовлений у відповідь на чисельні питання, які виникають в процесі запровадження партиципаторного бюджету (доволі часто його називають також «бюджет участі») в містах та гмінах Польщі в 2012-2013 роках. Без огляду на те, що багато елементів процесу можна було б назвати «запозиченням з Порту-Алегрі», вони дещо відрізняються від тих основних положень партиципаторного бюджету як механізму, що передбачає безпосереднє залучення мешканців до процесу прийняття рішень стосовно способу і напрямків витрачання коштів місцевих бюджетів і є результатом спільних дискусій про пріоритети місцевої громади.

В одному з британських видань «Participatory budgeting values, principles and standards», яке є певним джерелом натхнення та базою для даного документу, записано: «Успішне запровадження і реалізація партиципаторного бюджету дозволяють об'єднати та зміцнити громаду, підвищують демократичну участь громадян, а також позитивно впливають на якість публічних послуг на місцевому рівні»¹. В даному висновку ключовим є формулювання «успішне запровадження і реалізація», оскільки процеси, які є прозорими лише на перший погляд і відбуваються лише для видимості чи проведення плебісциту, або ж є звичайним відповідником конкурсу грантів, не лише не використовують потенціалу партиципації, але й можуть призвести до втрати бажання громадян брати участь в будь-яких заходах та діях, які передбачають більшу активність і виходять поза межі звичайних загальних виборів.

Даний документ має на меті упорядкування дискусій навколо партиципаторного бюджету в Польщі та формулювання переліку стандартів (а також мінімальних умов), які супроводжують даний процес. Він має продемонструвати особам та установам, від яких буде залежати прийняття рішень стосовно запровадження в Польщі наступних партиципаторних бюджетів, які саме елементи повинна містити процедура під назвою «партиципаторний бюджет».

Кінцевий вигляд документу є результатом спільної роботи і загального бачення людей з різних місцевостей, представників громадських організацій, органів місцевої влади та управлінь. Джерелом рекомендацій, зібраних в даному документі, був особистий досвід авторів, які брали участь в діяльності різноманітних організацій, в процесах підтримки і запровадження партиципаторного бюджетування в різних містах Польщі (Домброва Гурніча, Люблін, Лодзь, Краків, Сопот, Варшава, а також декілька селищ, в яких, завдяки підтримці Фонду ім. С.Баторія і Асоціації «Школа лідерів», відбувалась реалізація завдання «Селищний бюджет» в рамках акції «Твій Голос, Твій Вибір»), а також аналіз чисельних польських та закордонних прикладів процедур партиципаторного бюджетування.

Ми, як автори даного видання, хотіли б, щоб цей документ став точкою відліку, базою для представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій та «звичайних» мешканців, які лише планують запровадження партиципаторного бюджетування в межах своєї територіально одиниці або ж бажають вдосконалити вже існуючу процедуру.

---

¹ *Participatory budgeting values, principles and standards*, The Participatory Budgeting Unit, 2008, <http://partycypacjaobywatelska.pl/publikacja/unpacking-the-values-principles-and-standards-of-participatory-budgeting/>, s. 4.

3. Основна ідея та цілі партиципаторного бюджетування

Партиципаторний бюджет являє собою механізм, який передбачає найвищий рівень участі громадян – це інструмент, який дозволяє громадянам фактично брати участь в прийнятті рішень стосовно призначення частини коштів з місцевого бюджету. Його реалізація може відбуватись на різних адміністративних рівнях: починаючи з регіону загалом, в гмінах, містах, і завершуючи мікрорайонами або житловими масивами. Застосування такого бюджетування можливе також при опрацюванні бюджету окремої державної установи, як це було з програмним бюджетом Будинку культури Середмістя у Варшаві в 2012 році².

Однак, це не єдиний «сухий» інструмент управління спільнотою на рівні самоврядування. Це інструмент, який дозволяє застосовувати особливий підхід, якщо йдеться про мислення щодо функціонування місцевих громад, управління місцевими громадами та формування напрямків їх розвитку.

Основна мета партиципаторного бюджетування полягає в залученні мешканців до процесу управління містом, гміною або ж регіоном, а також використання в цих моментах елементу обговорення, тобто дискусій в широкому колі учасників спільноти, які є «експертами своєї справи», знають свої потреби і долучаються до розмови про пріоритети громади з перспективи її спільного блага. Ця відкритість, бажання залучити до процесу мешканців не є метою самою по собі: все це повинно призвести до ефективного використання коштів місцевого бюджету та побудови відносин з місцевою громадою. Правильно спланований і запроваджений процес партиципаторного бюджетування має всі шанси стати тим інструментом, завдяки якому мешканці зможуть відчутти реальну свіввідповідальність за життя своїх громад, а також за допомогою якого будуть «вправлятися» у співпраці задля їхньої користі (розробляючи проекти, проводячи дискусії/обговорення і, як кінцевий результат, мобілізуючи зусилля для здійснення відповідального вибору проектів, які в подальшому будуть реалізовані).

Партиципаторний бюджет може бути чудовим знаряддям освіти та навчання в сфері самоврядування – він спонукає мешканців до ознайомлення з механізмами побудови і витрат місцевого бюджету, змушує їх приймати рішення стосовно вибору пріоритетів у витрачанні коштів, а також задумуватись над перспективами і загальним баченням розвитку даної місцевості. Все це знаходить своє відображення в способі побудови бюджету.

Отже, слід розглядати партиципаторний бюджет не лише як інструмент, який можна застосувати в будь-яких обставинах, але й також як елемент конкретної філософії самоврядування як спільноти, тобто сукупності влади і мешканців однієї територіальної одиниці, які співпрацюють між собою заради розвитку останньої.

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУ

Процес партиципаторного бюджетування включає в себе цілий ряд принципів та цінностей, завдяки яким відбувається справжнє спільне визначення мешканцями форми місцевої громади і які є виразом інноваційного та відкритого способу мислення стосовно розвитку громади.

² Więcej informacji o przebiegu tego procesu, realizowanego przez Fundację Pole Dialogu i Dom Kultury Śródmieście w ramach projektu „Podzielmy się kulturą”, można znaleźć na stronie <http://www.poledialogu.org.pl/projekt/kultura-w-srodmiesciu/>.

Нижче наведено ключові принципи та положення, без дотримання і реалізації яких неможливо, на нашу думку, говорити про партиципаторне бюджетування. Їх свідоме уникнення найчастіше призводить лише до поверхневих, так би мовити «фасадних» процесів, які ближче до плєбісциту, ніж до дійсної спроби збільшення впливу мешканців на їх самоврядну спільноту.

До них належать:

1. Результати процедури є обов'язковими до виконання:

Для органів гміни (або, інакше кажучи, для місцевих органів влади) результати вибору проектів в рамках партиципаторного бюджетування повинні бути обов'язковими до виконання. Без огляду на те, що згідно з діючим законодавством Польщі, підготовкою проекту бюджету займається орган виконавчої влади, а остаточне прийняття бюджетної резолюції здійснює законодавчий орган, в підготовленому документі повинні бути враховані проекти, які було обрано мешканцями та форма яких є сумісною з тою, що становила предмет голосування.

2. Прозорість та відкритість процедури

Зафіксовані правила і процедури, які супроводжуватимуть процес партиципаторного бюджетування повинні бути найбільш прозорими, вони повинні бути відомі мешканцям ще до початку процедури в цілому і не повинні змінюватись (в рамках річного циклу). Організатори процесу повинні подбати також про доступ всіх зацікавлених осіб до отримання інформації стосовно передумов та перебігу процесу.

3. Відкритий та інклюзивний процес

Партиципаторний бюджет повинен базуватись на зрозумілих мешканцям процедурах, а його організатори мають надати можливість долучитись до процесу підтримки на різних його етапах. Слід подбати також про інформування якомога ширшої групи мешканців стосовно можливості участі в процесі.

4. Забезпечення простору для обговорення (дебатів) за участю мешканців

Партиципаторне бюджетування не можна зводити лише до здійснення плєбісцитного вибору між конкуруючими проектами. Вибір проектів для подальшої реалізації повинен бути ефектом попередньо проведеного обговорення і дебатів між мешканцями щодо потреб і пріоритетів їхньої місцевої громади.

5. Підтримка активності мешканців

Процес партиципаторного бюджетування повинен базуватись на активності безпосередньо мешканців і створювати для них якомога більше можливостей і простору для взаємодії, зокрема, під час обговорення місцевих потреб, спільної роботи над розробкою і підготовкою проектів чи під час розмов про пріоритети, якщо йдеться про витрати чи підтримку окремих пропозицій на етапі відбору проектів для подальшої реалізації.

6. Стратегічне (довгострокове) мислення

Рішення щодо реалізації партиципаторного бюджету повинно бути виваженим і базуватись на його сприйнятті як цільового регулярного механізму прийняття мешканцями спільних рішень стосовно подальшого розвитку даної місцевої громади. Застосування даного механізму повинно бути пов'язане зі стратегічним мисленням про збалансований (сталий) розвиток гміни (громади).

4. Етапи процесу партиципаторного бюджету

Партиципаторний бюджет є інструментом, який знаходиться під сильним впливом процесу «персоналізації» - остаточна форма процедури, яку ми називаємо партиципаторним бюджетуванням, може бути різною і залежати від того, де саме вона реалізується (необхідно брати до уваги не лише розмір місцевості, діючі правові процедури та місцевий контекст, але й також те, як давно в громаді запроваджено дану процедуру). Що стосується основного принципу, кожен процес, який отримує таку назву, повинен включати в себе декілька обов'язкових етапів, які описані нижче.

Детальний перебіг обов'язкових етапів (наприклад, тривалість кожного з етапів, інструменти реалізації, зокрема, спосіб голосування або формула, за якою відбуватимуться дискусії та обговорення проектів) повинен бути визначений на місцевому рівні, з урахуванням існуючих потреб і можливостей. Діапазон методів, які застосовуються для різних етапів (наприклад, вибір каналу комунікації в рамках інформаційно-освітньої кампанії) може бути різний – від стандартних до найбільш складних та інноваційних. Однак, без огляду на масштаб або місцевий варіант процесу, він завжди повинен відбуватись з дотриманням загальних принципів, розроблених для партиципаторного бюджету і описаних в другому розділі.

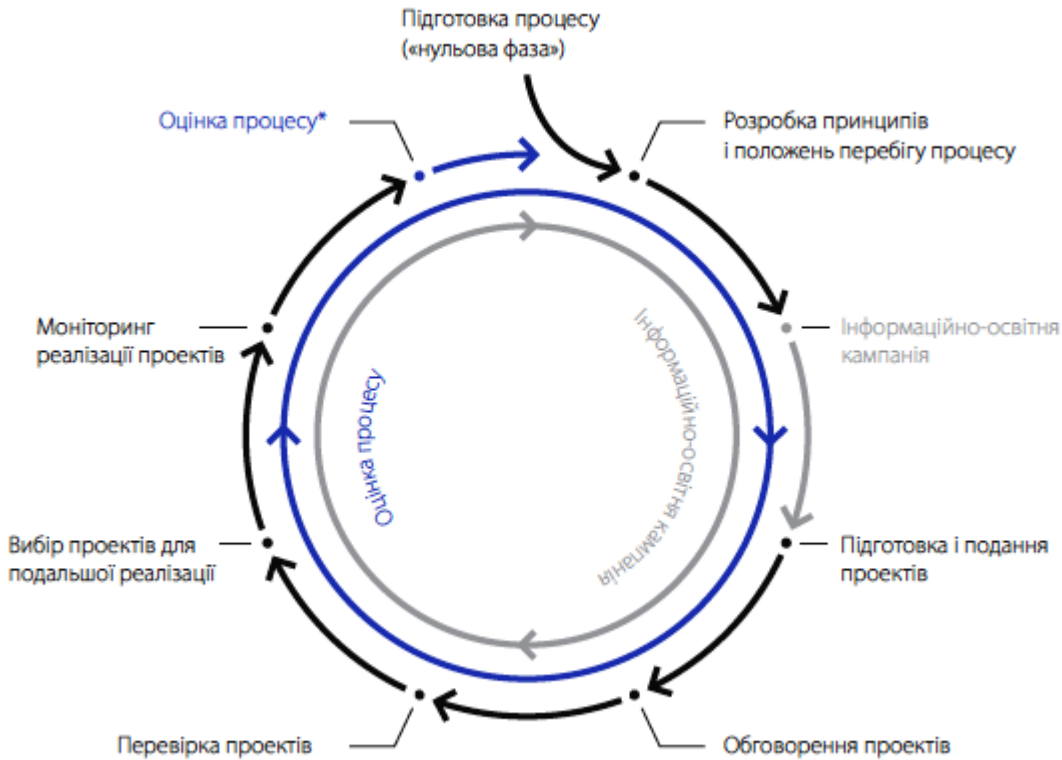
Необхідно пам'ятати, що партиципаторне бюджетування має характер процесу – його окремі етапи пов'язані між собою, а результати кожного попереднього етапу впливають на форму наступного і разом складають єдине ціле. Партиципаторний бюджет повинен бути не одноразовою подією, а мати циклічний характер. Він також має бути частиною нормального циклу роботи органу місцевого самоврядування – починаючи з моменту визначення потреб і обговорення пріоритетів на наступний рік, вибору проектів для реалізації і врахування їх у бюджеті на наступний рік, і, завершуючи реалізацією проектів, які було обрано в рамках даної процедури.

Нижче описано так звані мінімальні стандарти для кожного етапу процесу партиципаторного бюджетування, а саме, елементи, без яких партиципаторний бюджет не відбудеться. Додатково, для кожного етапу наведено різноманітні рішення та приклади їх використання в польських умовах.

Наведення прикладів рішень, які використовуються в окремих містах та на різних етапах абсолютно не означає, що в цих процесах було дотримано всіх стандартів-мінімум, про які йдеться в даному документі і які було визначено для кожного з етапів, – це лише означає, що на даному етапі було використано рішення, яке відповідало конкретному стандарту-мінімум і не суперечило іншим принципам, характерним для процесу партиципаторного бюджетування.

Етапи партиципаторного бюджету:

* Освітньо-інформаційна кампанія і оцінювання повинні супроводжувати процес в цілому та кожний з його окремих етапів. Місця, де на схемі зазначені дані дії та заходи, вказують на ті етапи процесу, коли на цих діях та заходах бажано зосередити особливу увагу (наприклад, найбільш активну освітню та промоційну діяльність необхідно здійснювати на початковому етапі процесу, натомість, найбільше заходів та дій, пов'язаних з оцінюванням, треба запланувати після завершення процедури в даному році).

4.1. Підготовка процесу («нульова фаза»)

Вступом для започаткування процесу партиципаторного бюджетування повинно бути обговорення на рівні органів гміни самої ідеї застосування такого механізму. Це має бути спроба відповісти на питання стосовно необхідності запровадження партиципаторного бюджету в даній місцевості, оцінки готовності гміни до такого процесу, а також наявності політичної волі, яка б дозволила запровадити такий процес і послідовно реалізувати його, орієнтуючись на довгострокову перспективу. Даний етап має, передусім, «внутрішній» характер і відбувається на рівні ради та органів гміни, які на практиці будуть, так би мовити, господарями даного процесу, і тому, відповідно, повинні якомога краще до нього підготуватись (також з організаційно-адміністративної точки зору).

Дуже добре, якщо обговорення відбуватиметься одночасно з обговоренням і дискусіями серед мешканців, організацією і перебігом яких займуться, наприклад, громадські організації чи неформальні групи. Для органів влади це може бути додатковим стимулом, щоб зайнятися темою партиципаторного бюджетування. Набагато гірше, коли соціальний «тиск» призведе органи влади до невиваженого декларування і запровадження чогось, що лише називатиметься партиципаторним бюджетом і виконуватиме лише промоційну функцію.

Мінімум:

- Насамперед, сама ідея запровадження партиципаторного бюджетування в даній місцевості повинна стати предметом обговорення за участю вільта, міського голови, депутатів та інших державних службовців. В рамках такого обговорення необхідно подумати над:
  - визначенням цілей, заради яких в даній місцевості та органі самоврядування запроваджується партиципаторний бюджет; цілі запровадження партиципаторного бюджетування необхідно формулювати одразу на довгострокову перспективу і передбачити їх для всіх рівнів (наприклад, загальний рівень активності мешканців, інтеграція місцевих громад, ефективність використання коштів, спосіб функціонування ради),
  - визначенням адміністративного рівня, на якому буде відбуватись процес партиципаторного бюджетування (вся місцевість чи гміна, місто, допоміжні одиниці, окремі установи),
  - визначенням суми коштів, стосовно розподілу якої мешканці прийматимуть рішення в рамках партиципаторного бюджету: розмір суми та її призначення (з якої статті витрат, на які цілі з переліку завдань гміни).
- Інформація стосовно готовності започаткувати процес партиципаторного бюджетування в даній місцевості повинна бути доведена мешканцям.
- Місцева влада повинна визначитись щодо правових підстав, на яких базуватиметься партиципаторне бюджетування в даній місцевості (чи процес буде реалізовано у вигляді консультацій з громадськістю на основі ст. 5 Закону про самоврядування гміни чи у вигляді заявок на отримання підтримки, які подаються до рад допоміжних адміністративних одиниць – це залежить від статуту територіальної громади).

Рекомендації:

- Найкращим вирішенням питання є створення координаційної групи, яка відповідатиме за перебіг процесу безпосередньо в органі місцевого самоврядування або ж обрати особу, яка координуватиме цей процес з поміж працівників органу місцевого самоврядування.
- Запровадження процесу партиципаторного бюджетування може бути чудовою нагодою для внесення елементів партиципації в роботу безпосередньо ради/органу самоврядування, наприклад, процедури прийняття і перевірки заявок можуть розроблятися за участю працівників ради/держслужбовців, які в подальшому братимуть участь в цих процесах.
- Під час презентації процесу як представникам місцевих органів влади та управлінь, так і «звичайним» мешканцям варто використовувати «мову переваг», вказуючи, передусім, на різноманітні потенційні позитивні зміни, яких можна досягти завдяки даному процесу.
- Для успішного запровадження партиципаторного бюджетування важливе значення має усвідомлення всіма учасниками даного процесу наслідків потенційних змін, до яких він може призвести – як у вигляді збільшення активності мешканців в житті громади, так і у вигляді додаткових обов'язків для органу самоврядування та управлінь, причетних до даної процедури.

Можливі інструменти/рішення :

Ухвалення радою гміни рішення про наміри, а після завершення розробки моделі процедури – запровадження процесу на основі розпорядження виконавчого органу гміни.

4.2. Розробка основних положень та принципів щодо перебігу процесу партиципаторного бюджетування

Конкретні положення та правила перебігу процесу партиципаторного бюджетування повинні розроблятися з урахуванням місцевих умов, зокрема, розмірів місцевості, традиційного поділу різних його частин тощо. Однак, партиципаторний бюджет лише тоді буде дійсно бюджетом участі, якщо рішення щодо кінцевого вигляду процедури будуть приймати не лише представники влади чи управлінь, але й також безпосередньо мешканці. Ключове значення має надання можливості мешканцям висловити свої думки чи зауваження шляхом, наприклад, участі в роботі групи з питань партиципаторного бюджету та в загальних консультаціях.

Мінімум:

Створення групи з питань партиципаторного бюджету, яка буде спільно працювати над поданням пропозицій основних положень та принципів процесу, а також над розробкою його остаточної моделі.

Така група має бути різноманітною, тобто, в її складі повинні бути представники різних зацікавлених сторін спільноти, зокрема, представники законодавчої та виконавчої влади, самоврядування гміни (адміністрації, яка відповідатиме за організацію і перебіг процесу) та «звичайні» мешканці.

Склад групи і процедура відбору повинні бути прозорими. Відбір представників громадськості (мешканців або громадських організацій) повинен мати відкритий характер – кожен має право подати свою кандидатуру, а остаточний вибір членів групи повинен бути найбільш нейтральний. Для забезпечення найбільш ефективної роботи групи, її оптимальний склад не повинен перевищувати 20-25 осіб. Результати роботи групи повинні бути оприлюднені, наприклад, у формі нот/підсумків зустрічей, розміщених на веб-сайті органу місцевого самоврядування. Слід передбачити можливість прокоментувати результати роботи групи щодо розробки моделі процесу партиципаторного бюджетування ззовні, зокрема, мешканцями, які не є членами групи, наприклад, шляхом проведення консультацій з громадськістю.

Результати роботи групи (модель, основні положення та принципи процесу партиципаторного бюджетування) повинні бути прийняті і запроваджені на підставі нормативно-правового акту органу місцевого самоврядування, наприклад, рішення ради або розпорядження вїйта/міського голови.

Рекомендації:

- Важливо передбачити, щоб ті особи, які в кінцевому випадку не ввійдуть до складу групи, мали можливість представити свої ідеї та пропозиції. Це може бути зроблено у вигляді передачі пропозицій та ідей секретарю або голові групи чи організації під час хоча б одного

відкритого засідання групи.

- Перед тим, як результат роботи групи у вигляді обов'язкової процедури на місцевому рівні буде запроваджено, він повинен стати предметом обговорення в рамках консультацій з громадськістю, організованих і проведених згідно з діючими на місцевому рівні положеннями стосовно проведення таких консультацій.
- Робота групи з питань партиципаторного бюджету повинна бути прозорою та відкритою. Наприклад, вона може транслюватись в інтернеті або ж записи з засідань групи можуть бути розміщені на веб-сайті органу місцевого самоврядування.

Можливі інструменти/рішення:

- До складу групи «автоматично» повинні увійти депутати гміни (наприклад, по одному від кожної фракції, присутньої у складі ради, а також представники місцевого самоврядування, визначені міським головою/війтом).
- У випадку, якщо в даній гміні функціонують допоміжні організаційні одиниці, можна розглянути можливість участі в роботі групи одного з їх представників (наприклад, депутату мікрорайону чи населеного пункту).
- Представники мешканців можуть обиратись до складу групи з числа заявлених кандидатів шляхом жеребкування, натомість громадські організації можуть обирати своїх представників шляхом домовленостей під час спеціально організованої зустрічі.
- На етапі розробки положень і правил перебігу процесу можна обговорити питання пріоритетів в межах загальної суми, виділеної на партиципаторний бюджет або ж питання розподілу загальної суми на різного типу проекти (наприклад, «тематичний» поділ – окрема сума на інвестиційні проекти, ще інша сума на проекти соціального характеру і т.д.).
- Залежно від специфіки даної місцевості, а також цілей, які планується досягти на місцевому рівні завдяки впровадженню партиципаторного бюджетування, можливі різні моделі поділу на типи проектів, які подаються в рамках даної процедури, наприклад «великі і малі» проекти (в межах виділеної суми), або «м'які і тверді» проекти (тобто, неінвестиційні та інвестиційні).

4.3. Інформаційно-освітня кампанія

Інформаційно-освітні заходи повинні мати постійний, безперервний характер, тобто, супроводжувати процедуру партиципаторного бюджетування на всіх її етапах. Особливо активно такого роду заходи слід проводити в перші роки функціонування партиципаторного бюджету, оскільки мешканці повинні отримати необхідну інформацію та знання стосовно суті, основних принципів нового механізму та процесу підготовки проектів, а також їх вибору (голосування).

Мінімум:

- Використання різноманітних каналів комунікації та форм інформаційних матеріалів (наприклад, плакати, листівки, телевізійні ролики, радіоповідомлення)
- Забезпечення доступу до більш детальної інформації стосовно процесу в цілому в Інтернеті, наприклад, шляхом створення спеціальної закладки на веб-сайті органу місцевого самоврядування; необхідно розмістити детальну інформацію стосовно кожного етапу та загальних положень і принципів процедури, зразки документів, які можна буде завантажити (наприклад, бланк заявки), інформацію щодо можливостей отримання додаткової консультаційної допомоги в органі місцевого самоуправління (дати чергувань, контактні особи, номери телефонів та адреси електронної пошти).
- Інформаційні повідомлення повинні бути орієнтовані на різні групи населення і адаптовані до них з точки зору форми і каналу повідомлення (наприклад, інформація в Інтернеті – для молоді, інформація в традиційних ЗМІ – для людей середнього та старшого віку).
- Використання «немедійних» каналів передачі інформації, як, наприклад, багатопверхових будинків, державних установ, громадського транспорту (автобусів, трамваїв тощо).

Рекомендації :

- Добре, якщо організатори процесу підтримуватимуть зв'язок безпосередньо між самими мешканцями, організовуючи, наприклад, на початковому етапі процесу спеціальні зустрічі місцевих лідерів, потенційних «зв'язківців», які в подальшому вже самостійно зможуть організовувати і проводити зустрічі в своїх громадах, а також залучати їх членів до різноманітних заходів в рамках партиципаторного бюджетування.
- Вже з самого початку необхідно пошукати різноманітних «союзників» в передачі і розповсюдженні інформації щодо процесу – передусім, слід налагодити гарні відносини з місцевими ЗМІ, але й також передбачити можливість розповсюдження інформації силами житлових кооперативів та ОСББ, в магазинах чи інших об'єктах міського простору.
- Проведення частини заходів в рамках інформаційно-освітньої кампанії можна доручити зовнішньому партнеру, наприклад, громадській організації в рамках конкурсу на реалізацію громадського завдання. Звичайно, це має сенс лише тоді, якщо є потенційний виконавець, який зможе взяти це на себе (наприклад, громадська організація, яка займається реалізацією подібних заходів та завдань і має відповідні знання та засоби).

4.4. Підготовка і подання проектів

Мінімум:

- Право подати проект повинні мати окремі мешканці (фізичні особи).
- Мешканці повинні мати гарантований доступ до інформації, необхідної для підготовки проектів, зокрема інформації щодо тематики завдань та заходів гміни/громади – тематичних сфер, яких можуть стосуватись проекти (якщо в цьому плані існують будь-які

обмеження), мапи власності земельних ділянок (на мапі, яку можна буде завантажити з веб-сайту органу місцевого самоврядування, повинні бути позначені території та площі, що перебувають у власності гміни/громади), орієнтовні витрати на реалізацію тих чи інших завдань в рамках виконання завдань гміни/громади (наприклад, сума витрат на встановлення лавки, вуличного ліхтаря, спорудження 1 м² тротуару тощо).

- Цей етап процесу повинні супроводжувати особливо активні дії та заходи інформаційного та освітнього характеру, основна мета яких полягатиме в інформуванні мешканців про можливості і умови подання проектів.
- Чудовою ідеєю буде створення на даному етапі можливості для зустрічей, спільного обговорення і роботи мешканців над проектами, наприклад, у вигляді дискусій або ж семінарів на рівні мікрорайону/житлового масиву. Це може бути особливим шансом для громадських організацій чи рад допоміжних організаційних одиниць підвищити активність мешканців на місцевому рівні.

Рекомендації:

- На цей етап необхідно запланувати більше часу (хоча б 3 тижні).
- Партиципаторний бюджет створює унікальну можливість включити до процесу прийняття спільного рішення стосовно долі спільноти наймолодших мешканців: в положеннях процесу варто передбачити можливість подання проектів неповнолітніми особами.
- Необхідно визначити термін (наприклад, в середині строку, відведеного на подання заявок), який дозволить заявникам внести зміни або ж виправити формальні помилки і знову подати проект.
- На даному етапі хорошою практикою є спілкування завдяки допомозі бюро заявників проектів тих авторів проектів, які незалежно один від одного подали подібні проекти (наприклад, проекти будівництва двох дитячих майданчиків в одному місці, які відрізняються між собою лише розміром та видом встановленого обладнання), оскільки це дасть можливість або об'єднати проекти або ж відмовитись від одного з подібних на користь іншого. Однак, необхідно пам'ятати, що рішення щодо об'єднання проектів можуть приймати лише самі автори проектів.

Можливі інструменти/рішення:

- Поточний облік на сайті органу самоврядування гміни/міста проектів, які подаються, оскільки це дасть можливість мешканцям перевірити, які проекти вже подано і чи їх проект не дублює за своєю ідеєю вже поданий. Це може бути зроблено у вигляді звичайної пошукової системи або мапи, на якій будуть зазначені проекти, подані в даному мікрорайоні чи житловому масиві. Добре, якщо буде передбачено можливість залишати коментарі, свої зауваження, або зв'язатись з авторами проекту (наприклад, заповнивши т.зв. контактний бланк або ж відправивши листа на електронну адресу, якщо автор проекту дасть на це згоду).
- Організація відкритих зустрічей для мешканців за участю представників відділів та

управлінь органу самоврядування або інших державних організаційних одиниць, які потенційно займатимуться реалізацією різних завдань (зі сфери інфраструктури, будівництва доріг тощо). Під час таких зустрічей автори проектів зможуть отримати допомогу і доопрацювати свої ідеї проектів, переконатись в можливості їх реалізації саме в тій формі і в тій локалізації, які планувались, а також реально оцінити вартість пропонуваніх рішень. Зустрічі можуть відбуватись, наприклад, у вигляді «марафонів написання проектів в рамках партиципаторного бюджету» - це зустрічі, які тривають по декілька годин і проводяться або в другій половині дня або у вихідні, і в рамках яких відбуваються презентації ідей проектів, чергування представників органу самоврядування або міської ради, зустрічі з іншими особами, які зацікавлені подібною тематикою, спільна розробка концепції заявки чи зібрання підписів на підтримку того чи іншого проекту.

- Обов'язковим додатком до проектної заявки може стати список осіб, які підтримують даний проект (наприклад, мінімум 15 мешканців даної гміни/громади).

4.5. Обговорення проектів

Обговорення ідей проектів і безпосередньо проектів повинно відбуватись в певні «моменти» процесу партиципаторного бюджетування:

- перед початком розробки проектів;
- в процесі подання проектів;
- перед початком етапу вибору проектів для подальшої реалізації (етап голосування) .

Метою цього елемента процесу партиципаторного бюджетування є створення для мешканців можливостей спільно осмислити існуючі проблеми і потреби місцевих громад, а також заохочення мешканців до співпраці в рамках підготовки проектів, спрямованих на задоволення цих потреб. В ході зустрічей і обговорень автори проектів можуть порівняти свої ідеї з пропозиціями інших мешканців, отримати цінні зауваження до своїх проектів, а також зустріти людей з подібними ідеями та об'єднати свої зусилля для розробки спільної заявки.

Залежно від тривалості періоду, призначеного для розробки і подання проектів, перші дві фази обговорення можна проводити окремо або в поєднанні з цим елементом графіку процесу партиципаторного бюджетування.

Мінімум

- В період, призначений для подання проектів в тих територіальних одиницях, де це передбачено процесом (наприклад, в мікрорайонах чи житлових масивах), необхідно організувати зустрічі для мешканців (мінімум 1), під час яких вони зможуть представити свої ідеї проектів, почути коментарі, доопрацювати їх, а також знайти бажаних долучитись до спільної роботи над проектами.
- В період, який передуватиме вибору проектів, в тих територіальних одиницях, де відбуватиметься голосування, слід провести зустрічі для мешканців, під час яких будуть представлені і обговорені ті проекти, які з позитивним результатом пройшли етап перевірки. Перебіг таких зустрічей може бути різний – це може бути, наприклад,

презентація проектів їх авторами або ж організація біржи/ярмарку проектів в рамках проведення інших, більш масштабних заходів (наприклад, місцевого свята/фестивалю)

Рекомендації

- Під час дискусійних зустрічей до/на етапі розробки проектів варто передбачити розмову про пріоритети даної території і ознайомити мешканців з планами влади/управління в цьому напрямку, оскільки тоді вони матимуть можливість подумати, чи вписується той чи інший проект в ширше бачення розвитку даної території/місцевості або оцінити, чи реалізація проекту зможе доповнити дії та заходи влади в рамках стандартних процедур, якими передбачено витрачання бюджетних коштів.
- Проекти повинні бути представлені на зборах мешканців безпосередньо авторами або їх уповноваженими особами, які зможуть особисто відповісти на можливі питання і навести свої аргументи на користь реалізації конкретних заходів та дій.

Можливі інструменти/рішення

- Надання можливості на веб-сторінці, присвяченій ПБ, коментувати проекти або представляти ідеї проектів ще до моменту їх подання до органу місцевого самоврядування, наприклад, у вигляді інтернет-форуму для мешканців.
- Організація і проведення «дня відкритих дверей», бірж/ярмарків проектів, наприклад, в районних установах чи установах на території житлового масиву, в рамках проведення більш масштабних заходів на місцевому рівні.
- Надання можливості авторам проектів самостійно рекламувати, популяризувати/просувати свій проект, шляхом, наприклад, використання ними окремих елементів візуальної ідентифікації процесу (логотипу партиципаторного бюджету в даному місті) або створення відео-каналу, присвяченого процесу, на якому автори проектів зможуть розміщати свої промороліки/презентації (зняті/підготовлені з дотриманням певних стандартів і формату).

4.6. Перевірка проектів

Перевірка проектів, поданих мешканцями в рамках процесу партиципаторного бюджетування, та їх прийнятність повинні зводитись до необхідного мінімуму, а саме – законності і можливої реалізації органами місцевого самоврядування проектів, обраних мешканцями (їх приналежність до переліку власних завдань гміни, реалізація на території, що є власністю гміни, відповідність до діючих стратегічних документів та планів просторового благоустрою тощо). Більш детальна оцінка пропозиції – її пріоритетності, придатності для громади тощо – повинна здійснюватися мешканцями, згідно з головною ідеєю процесу партиципаторного бюджетування.

Мінімум:

- Перевірка проектів повинна мати виключно формально-технічно-правовий характер, тобто, необхідно перевірити чи даний проект належить до сфери завдань гміни, чи він не суперечить діючому законодавству (зокрема, нормативно-правовим актам місцевого самоврядування – планам просторового благоустрою чи стратегічним документам на

місцевому рівні), а також чи вартість проекту не перевищує суми, виділеної на проекти в рамках партиципаторного бюджету в даній територіальній одиниці.

- У випадку відхилення проекту, працівники органу самоврядування, які здійснювали його перевірку, повинні обґрунтувати своє рішення і представити його громадськості (а також авторам проекту).
- Повний список проектів, які пройшли перевірку з позитивним результатом і були допущені до голосування, а також відхилених проектів (з поданням причини відхилення) після затвердження їх групою з питань партиципаторного бюджету повинні бути якомога швидше оприлюднені.

Рекомендації:

- На етапі детальної перевірки працівники органу самоврядування повинні підтримувати зв'язок з заявниками проектів з метою внесення останніми можливих змін в проектах, необхідних для позитивної оцінки проекту, наприклад, зміни місця реалізації проекту, збільшення вартості проекту чи зміни його обсягу в рамках певної суми, передбаченої на його реалізацію. Будь-які зміни в кінцевому варіанті проекту повинні вноситись лише за згодою заявника проекту.
- Слід передбачити можливість оскарження групою з питань партиципаторного бюджетування рішення працівників органу самоврядування і залишити групі право прийняття остаточного рішення стосовно затвердження списку проектів, які буде виставлено мешканцям на голосування.
- В основних положеннях процесу необхідно передбачити час (наприклад, 3 робочі дні) на виправлення формальних невідповідностей (наприклад, відсутніх підписів під заявкою).
- В ситуаціях, коли в результаті перевірки позитивну оцінку отримує велика кількість проектів (зокрема, в великих містах і в ситуації, коли процес стосується гміни/громади в цілому) допускається запровадження додаткового етапу, т.зв. попереднього відбору проектів, метою якого має стати зменшення кількості проектів, виставлених на кінцеве обговорення і голосування. Це дозволить зменшити кількість проектів в рамках однієї процедури до такої кількості, яка дозволить мешканцям ознайомитись зі всіма проектами і свідомо вибрати той чи інший проект під час голосування. Однак, така процедура повинна мати нейтральний характер, тому попередній відбір здійснюватимуть безпосередньо заявники проектів, наприклад, під час спеціальної зустрічі заявників проектів. Неприпустимо складати список проектів, які виставляються на голосування, шляхом вилучення частини проектів, які формально відповідають усім вимогам і можуть бути реалізовані безпосередньо працівниками органу самоврядування або депутатами.
- Хорошою практикою є подання органом місцевого самоврядування альтернативних пропозицій рішень, про які йдеться в представлених проектних заявках і які з тих чи інших причин були відхилені на етапі перевірки.

4.7. Вибір проектів для подальшої реалізації

Мінімум:

Вибір проектів для подальшої реалізації повинен відбуватись шляхом загального голосування

мешканців. Таке голосування повинно тривати довше, ніж у випадку загальних виборів (мінімум 7 днів) і проводитись як в своїй традиційній формі (в пунктах для голосування і шляхом заповнення надрукованих бланків), так і за посередництвом інтернету.

Рекомендації:

- При виборі проектів для подальшої реалізації в рамках партиципаторного бюджетування можна використовувати, наприклад, ординарне (преференційне) голосування (рейтингове), яке дозволяє вибирати декілька проектів, які особа, що голосує, вважає вартими уваги і подальшої реалізації, але кожний з яких вона повинна оцінити за ступенем важливості. Такий спосіб голосування дозволяє проголосувати максимально за 5 проектів зі списку, розташувавши їх в ієрархічному порядку від 1 до 5 (відповідно, оцінюючи кожний проект певною кількістю балів (від 1 до 5); вирішальною буде сума балів, яку набрав кожний проект в процесі голосування.
- Аналогічним чином, на етапі подання проектів варто в положеннях процесу передбачити можливість вибору для подальшої реалізації також проекти, підготовлені неповнолітніми особами.

Можливі інструменти/рішення :

Для проведення електронного голосування необхідно попередньо подбати про реєстрацію голосуючих, використовуючи для цього їх адреси електронної пошти. Саме на електронну адресу після того, як дана особа проголосує, буде відправлятися посилання, яке буде підтвердженням, що голос зараховано. Однак, щоб запобігти можливим помилкам, які можуть призвести до недійсності голосів, таку процедуру слід ретельно запланувати, описати і пояснити потенційним учасникам електронного голосування.

4.8. Моніторинг

Передбачається, що процес партиципаторного бюджетування залучатиме мешканців не лише на стадії подання пропозицій проектів, а на весь період його реалізації – він сприятиме розвитку в мешканцях почуття співвідповідальності за процес, в рамках якого вони можуть безпосередньо вплинути на вигляд того, що їх оточує. Мешканців необхідно залучати вже на стадії обговорення потреб і аж до закінчення фактичної реалізації обраних пропозицій. Саме тому надзвичайно важливо, щоб участь мешканців в даному процесі не закінчувалася разом з передачею завдань для їх подальшої реалізації органам місцевого самоврядування, а продовжувалась і мешканці могли в робочому порядку спостерігати за процесом реалізації і в певній мірі «контролювати» те, що відбувається з результатами їхньої участі - спостерігати за тим, як результати даної процедури набувають реального виміру і впливають на функціонування їхньої громади. Дуже важливо також, щоб моніторингу підлягав перебіг процедури, оскільки в такому випадку мешканці будуть впевнені, що беруть участь в процесі з чітко визначеними правилами і положеннями, і будуть знати причини прийняття тих чи інших конкретних рішень на різних етапах процесу.

Мінімум:

- Моніторинг процедури партиципаторного бюджетування повинен відбуватись на двох рівнях:
  - безпосередньо на рівні перебігу партиципаторного бюджетування (в робочому порядку, в процесі реалізації чергових етапів процедури),
  - на рівні реалізації проектів, обраних в рамках процедури партиципаторного бюджетування.
- Моніторинг перебігу процесу партиципаторного бюджетування повинна здійснювати громадська моніторингова група, що складається з мешканців і/або незалежних експертів, обраних в рамках прозорості та чіткої спеціально розробленої для цього процедури.
- Кожний мешканець повинен мати доступ до інформації стосовно можливості отримання даних щодо стану реалізації проекту (залежно від способу функціонування органу місцевого самоврядування, існують різні можливості доступу – наприклад, один з координаторів/група збирає інформацію щодо реалізації усіх проектів або ж в кожному відділі/управлінні, залежно від типу проектів, буде визначено особу, яка надаватиме такого роду інформацію).
- Орган місцевого самоврядування несе відповідальність за реалізацію проектів, обраних в процесі голосування в рамках партиципаторного бюджету і повинен регулярно оприлюднювати інформацію про хід реалізації проектів, зокрема на своєму сайті.
- Про будь-які суттєві зміни форми проектів, які виникли на етапі їх реалізації, необхідно одразу повідомляти, а ще краще – узгоджувати їх з заявниками проектів.

Рекомендації:

В органі місцевого самоврядування необхідно призначити контактних осіб, які займатимуться окремими проектами (наприклад, в кожному відділі/управлінні) або ж загалом заявками в рамках партиципаторного бюджету і до яких мешканці зможуть звернутися за інформацією щодо стану реалізації обраних ними проектів. Інформація стосовно того, як можна зв'язатися з такими особами, повинна бути розміщена на сайті органу місцевого самоврядування.

Можливі інструменти/рішення:

- Поточний моніторинг перебігу процесу можуть здійснювати, наприклад, представники мешканців, громадські організації, а також члени групи з питань партиципаторного бюджету або окрема група мешканців, творена із числа бажаючих.
- На сайті органу місцевого самоврядування/міської ради бажано створити окрему сторінку/закладку з інформацією про проекти, обрані для подальшої реалізації, і розміщувати інформацію, наприклад, про час до завершення реалізації даного проекту, етап, на якому зараз знаходиться реалізація проекту тощо.

4.9. Оцінка процесу

Партиципаторний бюджет необхідно розглядати і планувати як процедуру, яка повинна бути бездоганною і якомога ефективнішою. Для вдосконалення процедури важливе значення матиме інформація стосовно того, як краще реагувати на місцеві проблеми і надавати мешканцям можливість максимально ефективно впливати на життя місцевої громади. Саме тому весь процес потребує оцінювання, як з точки зору організаційної ефективності, так і з точки зору досягнення попередньо визначених цілей.

Мінімум:

- Оцінювання повинно відбуватись крок по кроку, тобто, тривати протягом усього процесу (наприклад, у формі накопичення даних щодо перебігу окремих етапів процесу).
- Оцінювання партиципаторного бюджету має здійснюватися на двох рівнях:
  - безпосередньо на рівні перебігу процесу – оцінка ефективності рішень, методів, інструментів, які використовувались на окремих етапах процедури (особливий акцент на цих елементах слід зробити під час першого року реалізації процесу),
  - на рівні цілей процесу (особливий акцент на цих елементах слід зробити в наступні роки реалізації процесу).
- Заходи та дії в рамках оцінювання повинні проводитись як за участю організаторів і причетних до процесу осіб (групи, державних службовців, залучених на різних етапах процесу), так і безпосередньо учасників процесу (мешканців), оскільки такий підхід дозволить оцінити процес з різних сторін.
- Результатом оцінювання повинні стати рекомендації щодо змін і виправлень, які необхідно внести до процедури – організатори партиципаторного бюджету повинні бути відкритими і передбачити можливість внесення змін в правилах і положеннях стосовно перебігу процесу на наступні роки.

Рекомендації:

- Варто погодитись на активну роль мешканців в процесі оцінювання. Наприклад, створити групу, яка здійснюватиме оцінювання і до складу якою увійдуть мешканці – «соціалізоване тіло», яке також буде залучене до даного процесу, наприклад, для здійснення аналізу даних, зібраних в рамках реалізації процесу.
- Критичні зауваження та ідеї стосовно змін, а також спостереження, які стосуються тих чи інших особливо ефективних рішень, повинні збиратись протягом всього періоду реалізації партиципаторного бюджетування (накопичення інформації та знань стосовно перебігу процесу представниками сторони організаторів процесу).
- Після закінчення кожного річного циклу партиципаторного бюджетування слід провести консультації з мешканцями з приводу можливого поліпшення процесу, а також змін і виправлень в процедурі на початку кожного наступного бюджетного циклу.

Можливі інструменти/рішення:

- Особи, залучені до процесу (держслужбовці/посадові особи, члени групи з питань партиципаторного бюджету ті інші) вже на самому початку процесу повинні отримати вказівки стосовно того, на що слід звертати увагу, враховуючи подальше оцінювання, стосовно інформації, яку вони повинні збирати під час процесу, тощо.
- Проведення оцінювання процесу (зокрема на рівні оцінки досягнення цілей) варто доручити зовнішній фірмі або організації.

5. Інші рекомендації, які стосуються процесу партиципаторного бюджетування

- Організатори з боку місцевих органів влади і державної адміністрації повинні якомога більше залучати громадян та представників громадських організацій до участі в процесі, тобто до його спільної реалізації, зміцнювати в мешканцях почуття того, що саме вони є «співвласниками» даного процесу – при збереженні загальної відповідальності за процес з боку органів влади.
- Різні місцеві т.зв. актори/дійові особи повинні залучатись до процесу різним чином та на різних етапах реалізації партиципаторного бюджету. Громадські організації можуть проводити різноманітні інформаційно-освітні заходи, а також долучатись до обговорення бюджету і пропозицій проектів в місцевих середовищах і групах мешканців, з якими вони щодня співпрацюють. Подібну роль можуть відігравати державні установи, наприклад, бібліотеки або будинки культури, які можуть «втягувати» до участі в процесі партиципаторного бюджетування користувачів своїх послуг.
- Партиципаторний бюджет повинен бути тим механізмом, який «навчатиме» - необхідно подбати про відкритість даного процесу і передбачити можливість внесення змін і виправлень до процедури.
- Ключовою складовою успішної реалізації партиципаторного бюджету є взаємна довіра мешканців та влади, яка будується, зокрема, на чіткості та прозорості процедур і положень, відкритості процесу та залученні до нього мешканців як на стадії організації процесу, так і в процесі обговорення форм процедури.
- Як один з ефективних інструментів політики на місцевому рівні, партиципаторний бюджет повинен бути тісно пов'язаний з інструментами стратегічного мислення, наприклад, інструментами дослідження для проведення діагнозу різних аспектів функціонування гміни, роботи над формою та змістом стратегічних документів, зокрема, стратегії розвитку гміни.
- Необхідним в процесі партиципаторного бюджетування є забезпечення простору для обговорення і деліберачії місцевих потреб – «конкурс проектів», авторами яких є мешканці, це не партиципаторний бюджет!

6. Найважливіші виклики процесів партиципаторного бюджетування

- Партиципаторний бюджет – це процес, який вимагає багато часу і сил (зокрема, з боку організаторів на рівні органу самоврядування гміни), особливо в перші роки його реалізації.
- Процедура повинна базуватись на взаємній довірі мешканців і представників місцевих органів влади (гміни чи міської ради).
- Успішний процес партиципаторного бюджетування вимагає відповідального підходу до процесу в цілому та участі в ньому кожної зі сторін. Надзвичайно важливим є сумлінне подання місцевою владою інформації стосовно фінансової ситуації гміни, яка дозволяє виділити певну суму коштів на запровадження даного процесу, а також прояв з боку мешканців розуміння можливих процедурних обмежень (за умови, що влада і посадові особи докладуть зусиль, щоб таких обмежень було якомога менше і не будуть «прикриватися» процедурами, існуючими в органах місцевого самоврядування).
- Весь процес партиципаторного бюджетування повинна супроводжувати відкритість на «існування різних поглядів і думок», а також свідомо передача мешканцям, як справжнім експертам з місцевих питань, права приймати рішення щодо визначення пріоритетів, на які буде витрачено виділені кошти.
- Основна мета заходів та дій, які відбуваються в рамках партиципаторного бюджетування, полягає у побудові на місцевому рівні зв'язків між мешканцями, згуртуванні їх навколо спільних ідей та ініціатив, які подаються в рамках партиципаторного бюджету.
- У кінцевому рахунку, реалізація партиципаторного бюджету повинна допомогти у створенні більшої зацікавленості мешканців справами місцевої громади і можливостями спільного прийняття рішень, які стосуються розвитку громади, шляхом, наприклад, участі в консультаціях з громадськістю чи громадських слуханнях, використання механізмів громадянських ініціатив при прийнятті рішень чи місцевих ініціатив.
- Органи місцевого самоврядування повинні намагатись використовувати знання, отримані в рамках реалізації процесу партиципаторного бюджетування, в інших процесах чи діях, які не пов'язані з партиципаторним бюджетом (наприклад, такий елемент як аналіз/діагноз місцевих потреб).

7. Корисні публікації та посилання

Allegretti G., *Najczęściej zadawane pytania dotyczące budżetu obywatelskiego*, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, Warszawa 2012.

Allegretti G., Herzberg C., *Participatory Budgeting Worldwide – Updated Version*, Dialog Global, Bonn 2014

Cabannes Y., *72 Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting*, United Nations Human Settlements Programme , Nairobi 2004.

Długosz D., Skrzypiec R., *Budżet gminy bez tajemnic*, Stowarzyszenie Liderów Lokalnych Grup Obywatelskich, Warszawa 2007.

Kęłowski W., *Budżet partycypacyjny. Krótka instrukcja obsługi*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2013.

Kraszewski D., Mojkowski K., *Budżet obywatelski w Polsce*, Fundacja im. Stefana Batorego – Program Masz Głos, Masz Wybór, Warszawa 2014.

Participatory budgeting values, principles and standards, The Participatory Budgeting Unit, Wielka Brytania 2009.

Prykowski Ł., *Głos łodzian się liczy - czyli doświadczenia z budżetem obywatelskim w radach osiedli*, Centrum Rozwoju i Promocji Inicjatyw Obywatelskich OPUS, Łódź 2012.

Ruesch Michelle A., Wagner M., *Participatory Budgeting in Germany: Citizens as Consultants*, Zebralog GmbH & Co KG, Niemcy 2013.

Sadura P., *Podzielmy się kulturą. Budżet partycypacyjny Domu Kultury Śródmieście. Opis procesu z rekomendacjami*, Fundacja Pole Dialogu, Warszawa 2013,.

Shah A., *Participatory Budgeting*, World Bank, Washington 2007.

Skrzypiec R., *Budżet obywatelski, ale czy partycypacyjny?*, w: *Tezy do dyskusji*, nr 13, styczeń 2014.

Trykozko R., *Ekspertyza prawna dotycząca możliwości wprowadzania budżetu obywatelskiego w miastach*, Fundacja im. Stefana Batorego – Program Masz Głos, Masz Wybór, Warszawa 2013.

Wampler B., *Participatory Budgeting: Core principles and Key Impacts*, w: *Journal of Public Deliberation*, Vol. 8: Iss. 2 (2012), <http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol8/iss2/>.

Веб-сайти:

<http://democracyspot.net>

<https://mac.gov.pl/budzet-partycypacyiny>

<http://www.maszglos.pl/strefa-wiedzy/budzet-obywatelski/>

<http://www.participatorybudgeting.org>

<http://partycypacjaobywatelska.pl>

<http://www.pbnetwork.org.uk>

<http://www.pbnyc.org>